

نقش روحانیت در پیشبرد گام دوم انقلاب اسلامی

عبدالله نوری گلجایی، علی اصغر نصیری، محمد مهدی سپهر

چکیده

روحانیت به عنوان نهادی شکل گرفته از بنیان وحیانی و جایگاهی پذیرفته شده در پیشگاه اهل بیت (ع) از ابتدای تاسیس و شکل گیری، توانسته است با هدایت های ائمه اطهار و با ایثارگری ها و شهادت طلبی ها، فرهنگ اصیل اسلام و مکتب ائمه اطهار (ع) را زنده و پویا نگه دارد. در طول چهل سال گذشته روحانیت نقش موثری در پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی داشته است. در حال حاضر با طرح بیانیه ی گام دوم از جانب امام خامنه ای، روحانیت چه وظیفه ای در پیشبرد اهداف و ارزش های اسلامی و انقلابی دارد. با توجه به سابقه اثرگذاری روحانیت در میان اقشار مختلف، در آینده نیز روحانیت در پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی چیست؟ این مقاله با بهره گیری از روش توصیفی تحلیلی به نقش روحانیت در پیشبرد گام دوم انقلاب اسلامی چیست؟ این مقاله با بهره گیری از روش توصیفی تحلیلی به بررسی نقش روحانیت در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی پرداخته شده است. به طور کلی خودسازی و جامعه سازی از مهمترین یافته های این تحقیق می باشد.

واژگان کلیدی: امام خامنه ای، روحانیت، گام دوم انقلاب اسلامی، خود سازی، جامعه سازی

مقدمه

امام خامنه ای (مدظله العالی) بیانیه ی گام دوم را در چهل سالگی انقلاب اسلامی مطرح نمودند. این بیانیه در عرصه های مختلف اقشار گوناگون به ویژه جوانان را مورد خطاب قرار داده است. در این میان روحانیت به عنوان پیشگامان نهضت انقلاب اسلامی در شکلگیری و پیروزی نقش مهمی داشته و در طول چهل سال نیز در پیشبرد اهداف آن نقش بی بدیلی داشته است. اکنون نیز در گام دوم انقلاب اسلامی روحانیت باید حضوری موثر و کارآمد داشته و به عنوان بازوی محرک خاصیتی پیشبرندگی داشته باشد. اگرچه در بیانیه ی گام دوم انقلاب اسلامی بسیاری از امور به همه ی آحاد جامعه اشعار داشته و روحانیت فقط مورد خطاب نمی باشد اما روحانیت موثر در ترویج و فرهنگ انقلاب اسلامی بوده و همان طور که امام خمینی (ره) فرمودند این انقلاب از حوزه های علمیه نشأت گرفته است. نیز با توجه به آنچه بیان شد در این تحقیق مسئله اصلی نقش روحانیت در پیشبرد گام دوم انقلاب اسلامی است. امام خامنه ای به طور کلی گام دوم انقلاب اسلامی را در عرصه ی های مختلف از جمله خودسازی و جامعه سازی بیان نموده اند. بر همین اساس در این مقاله تلاش می شود تا نقش روحانیت را در گام دوم انقلاب اسلامی در عرصه های خودسازی و جامعه سازی بر اساس روش توصیفی و تحلیلی تبیین و بررسی نماید.

مفهوم شناسی

روحانیت

واژه روحانی و روحانیت از اصطلاحاتی است که در سده های اخیر به فرهنگ اسلامی وارد شده است. روحانی منسوب به روح، در لغت به معنای معنوی، دینی، مذهبی است. روحانیت نیز به معنای صفا، پاکی، تقدس، روح محوری در قبال جسم محوری به کار رفته است. امروزه روحانیت در اصطلاح بر علمای شیعه که اسلام شناس و متخصصان دین هستند، بکار می رود؛ کسانی که با تحصیل در حوزه های علمیه و با تعمق و تأمل، به صورت تخصصی به تحقیق در اندیشه ژرفای علوم دینی پرداخته، به امر تبلیغ، ترویج معارف مذهب تشیع اهتمام جدی می ورزند (ر.ک. صمدی، ۱۳۹۴: ۱۹).

فلسفه وجودی و جایگاه روحانیت

روحانیت در اسلام به ویژه در مکتب اهل بیت (ع) از جایگاه والایی برخوردار است. در روایات وارده از معصومین (ع) با تعابیری همچون: وارثان پیامبران، امینان امت، امانتداران الهی، صاحبان تاج‌های نورانی در روز قیامت، گرامی‌ترین بندگان خدا، حاکمان و سرپرستان مردم، سزاوارترین مردم به انبیا، شفاعت‌کنندگان روز جزا، درهای مستحکم اسلام و ... یاد شده است (حکیمی، ۱۳۸۰، ج ۲: ۴۲۸). افرادی که تداوم بخش نهضت انبیاء هستند و پرچم هدایت و دعوت انسان‌ها به سوی خدا را پس از پیامبر و ائمه معصومین (ع) بر عهده دارند. بی‌شک، صیانت از این جایگاه مقدس و مهم، در درجه اول بر عهده روحانیون و علمای دین است.

نقش روحانیت در پیشبرد گام دوم انقلاب اسلامی

۱. خودسازی

در اولین گام برای هر اقدامی بالا بردن ظرفیت و توان خویش در انجام کار است. روحانیت نیز برای نقش آفرینی در پیشبرد اهداف گام دوم انقلاب اسلامی لازم است خود را مجهز به اموری نموده و با توجه به بیانیه ی گام دوم انقلاب اسلامی، آمادگی لازم را در خود ایجاد نمایند.

۱-۱. تلاش در جهت رشد معنویت و اخلاق

آنچه که بن مایه ی بیانیه ی گام دوم انقلاب اسلامی محسوب می شود؛ مجموعه هنجارهایی هستند که با هدف تکامل فردی و اجتماعی در جامعه موجب شکل گیری انسجام و اعتماد و پیوند های عمیق اجتماعی شده و سبب حرکت تکاملی جامعه میسر می سازد. سرمایه اجتماعی در انقلاب اسلامی دارای بار مثبت است زیرا موجب فراهم آوردن سود و منفعت (مادی و معنوی) می شود. بنابر این نمی توان نسبت به کارکرد مثبت آن بی تفاوت بود. پس زمانی می توان از آن به سرمایه به خوبی استفاده نمود که برای آحاد جامعه ارزش افزوده و سود منطقی در راستای اهداف آن به همراه داشته باشد. از منظر گام دوم انقلاب اسلامی، انسجام و پیوندی ارزش دارد که در مسیر کمال و تقوا باشد چنان که خداوند در قرآن کریم می فرماید: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

«...»^۱ (مائده / آیه ۲) در این رابطه امام خامنه ایی توجه به معنویت و ارزش های اخلاقی را در تمام عرصه های فردی و اجتماعی به خصوص در عرصه مدیریتی به عنوان امری حیاتی دانسته و آن را راه گشا می دانند. ایشان در این زمینه می فرمایند: «شعور معنوی و وجدان اخلاقی در جامعه هرچه بیشتر رشد کند برکات بیشتری به بار می آورد؛ این، بی گمان محتاج جهاد و تلاش است و این تلاش و جهاد، بدون همراهی حکومت ها توفیق چندانی نخواهد یافت. (بیانیه ی گام دوم انقلاب اسلامی) با توجه به این که متولی امر هدایت و رهبری جامعه در دوران غیبت، بر عهده علما گذاشته شده است، توجه به مقوله اخلاق و تهذیب نفس، نه تنها برای این صنف، امری ضروری و مهم است بلکه بخشی از هویت و موجودیت او به شمار می آید و پیوندی ناگسستنی با او دارد و بدون آن، انجام رسالت هدایت انسان ها، میسر نخواهد بود؛ زیرا جامعه مخاطبین، در صورتی از روحانیت تاثیر خواهد پذیرفت که روحانی را متخلق و عامل ببیند؛ رفتار او را منطبق بر گفتارش احساس کند؛ تظاهر و نفاق در او روئیت نکند و صفا و خلوص و معنویت را در چهره و اعمالش بنگرد. به همین خاطر حضرت امام (ره) بر این باور بود که روحانیون پیش از پذیرش هر مسؤولیتی نخست به تهذیب خویش پردازند؛ رذایل اخلاقی را از خود دور سازند و فضایل را کسب نمایند سپس با زاد و توشه تقوا به راهنمایی و هدایت مردم همت گمارند: «شما که امروز در این حوزه ها تحصیل می کنید و می خواهید فردا رهبری و هدایت جامعه را به عهده بگیرید، خیال نکنید تنها وظیفه شما یاد گرفتن مشتی اصطلاحات می باشد، وظیفه های دیگری نیز دارید. شما باید در این حوزه ها خود را چنان بسازید و تربیت کنید که... بتوانید مردم را بسازید و طبق آداب و دستورات اخلاقی اسلامی آنان را تربیت کنید (موسوی خمینی، ۱۳۸۷: ۱۲)».

بنابراین روحانی انقلابی واقعی کسی است که آلودگی های درون را پالایش می کند و عواملی که موجب می شود ارزش های انقلابی اسلامی دچار خدشه می گردد را در خود از بین می برد. برای تحقق بخشیدن به چنین امری، مردانی بسیار بزرگ، پاک، بلند نظر و دارای بینش عمیق همچون مجاهدان فی سبیل الله لازم است و خودسازی برای چنین هدفی، مستلزم به کار بستن عمیق ترین برنامه های اخلاقی، فکری و اجتماعی است. تنگ نظریها، حسادتها و هرگونه نفاق و پراکندگی با موقعیت انقلابی گری در گام دوم انقلاب سازگار نیست؛ زیرا اگر کسی فاسد و نادرست باشد، چگونه می تواند در پیشبردگی گام دوم انقلاب موثر باشد. امام خامنه ایی در بیانیه ی گام

^۱ - و در نیکوکاری و پرهیز همکاری کنید نه در گناه و تجاوز. و از خدای بترسید که او به سختی عقوبت می کند.

دوم انقلاب اسلامی به نقش معنویت و تاثیر ویژه آن اشاره فرموده و آن را بر همگان لازم و ضروری می دانند. «معنویت به معنی برجسته کردن ارزشهای معنوی از قبیل: اخلاص، ایثار، توکل، ایمان در خود و در جامعه است، و اخلاق به معنی رعایت فضیلت‌هایی چون خیرخواهی، گذشت، کمک به نیازمند، راستگویی، شجاعت، تواضع، اعتماد به نفس و دیگر خلقیات نیکو است. معنویت و اخلاق، جهت‌دهنده‌ی همه‌ی حرکات و فعالیت‌های فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه است؛ بودن آنها، محیط زندگی را حتی با کمبودهای مادی، بهشت میسازد و نبودن آن حتی با برخورداری مادی، جهنم می‌آفریند.» (بیانیه یک‌گام دوم انقلاب)

۱-۲. اعتقاد به مبانی، آرمان‌ها، اهداف و انقلاب اسلامی

ضعف در معنویت و کم توجهی به آموزه‌های دینی و اعتقادی عاملی در جهت ترس از دشمن شده و همواره موجب عقب ماندگی و سستی در باورها و ارزش‌ها می باشد. ساختار نظام مورد نظر بیانیه ی گام دوم انقلاب اسلامی نیز ساختاری است که منطبق بر اسلام و آموزه های اسلامی بوده و از استحکام درونی نیز برخوردار می باشد. (بیانات در دیدار دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۲/۲/۲۲) این استحکام درونی عبارتند از:

- ارتباط و تناسب این ساخت با اسلام به عنوان ایدئولوژی بنیادین نظام (همان) و ابتدای آن بر ارزش‌ها و آرمان‌های بنیادین نظام (بیانات در دیدار اساتید و دانشجویان در دانشگاه علم و صنعت، ۱۳۸۷/۹/۲۴) هم ساخت حقوقی و هم ساخت حقیقی (همان) در واقع انقلابی بودن به گونه ای که با ارزش‌های انقلاب اسلامی و روابط و نوع تعامل ارکان مختلف نظام سیاسی حاکم باشد (بیانات رهبر انقلاب به مناسبت بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۹۵/۳/۱۴) در غیر این صورت با ایدئولوژی بنیادین نظام نیز نا هماهنگ خواهد بود. علاوه بر این باید این استحکام همراه با ارتباط منطقی و هم افزائی اجزاء مختلف نظام سیاسی باشد، (بیانات در دیدار رئیس جمهور و اعضای هیأت دولت، ۱۳۸۶/۶/۴) همچنانکه امام خامنه ای می‌فرمایند: «بعضی در دل خود احساس ضعف می‌کنند، یا چشم غره‌های امریکا آنها را می‌ترساند، یا وعده‌های امریکا و امثال امریکا دل ضعیف و ناتوانشان را به خود جذب می‌کند. (همان) در حالی که بیانیه ی گام دوم انقلاب همانند تابلوی راهنما فعالیت‌ها و اقدامات ملت ایران را در راستای پایبندی به ارزش‌های و اصول انقلاب اسلامی ترسیم نموده و هر گونه تخطی از این مسیر را انحراف می داند. مبانی انقلاب اسلامی در واقع زیر بنا و اساس انقلاب است که انقلاب بر آن استوار است و روحانیت نیز به آن

معتقد است و از آن دفاع می کند. به عنوان نمونه «حاکمیت الهی» از جمله مبانی انقلاب اسلامی به شمار می آید. بر اساس جهان بینی اسلامی حاکمیت مخصوص خداوند است (انعام: ۵۷) و هیچ کس بدون اذن مستقیم و یا غیر مستقیم او، نمی تواند در آن دخالت نماید. حاکمیت الهی به گونه ای است که دیگر حاکمیت ها و حکومت های حق، در طول حاکمیت او قرار می گیرند و برای هیچ کس در عرض حاکمیت خداوند حق حاکمیت نیست. انبیای الهی که به طور مستقیم مأمور به اجرای دستورات الهی در میان مردم بوده اند و همچنین حق ولایتی که پس از رحلت آخرین پیامبر خداوند به امامان معصوم (ع) واگذار شده است و نیز در عصر غیبت که به فقهای جامع الشرائط منتقل گردیده است همه این ها بر اساس حاکمیت الهی به تشکیل حکومت اسلامی می پردازند و در پرتو احکام الهی و دستورات شرع عمل می نمایند

۱-۳. مردم داری، محبت، احسان و جذب حداکثری

روحانیت سنگین ترین و مردمی ترین وظایف را بر عهده دارد، همه دستگاه ها در برابر مردم مسئول هستند و در خصوص بخشی از زندگی مردم مسئولیت دارند، ولی روحانیت در برابر تمام زندگی مردم مسئول است، زیرا وظیفه ذاتی روحانیت حفاظت از فکر، اعتقادات و باورهای مردم است، در لحظه به لحظه باید در حفظ آن بکوشد، لذا می توان گفت که درست فکر کردن و درست عمل کردن مردم در گرو فعالیت های روحانیت است. بر همین اساس مردمی بودن این قشر می تواند نقش بسزایی در این مسیر داشته باشد. با توجه به بیانیه ی گام دوم انقلاب اسلامی امام خامنه ایی این امر را از همه ی دستگاه های فرهنگی جامعه مطالبه نموده و در این رابطه می فرماید: «خلاص، ایثار، توکل، ایمان در خود و در جامعه است، و اخلاق به معنی رعایت فضیلت هایی چون خیرخواهی، گذشت، کمک به نیازمند، راستگویی، شجاعت، تواضع، اعتماد به نفس و دیگر خلقیات نیکو است. معنویت و اخلاق، جهت دهنده ی همه ی حرکتهای و فعالیت های فردی و اجتماعی و نیاز اصلی جامعه است؛ بودن آنها، محیط زندگی را حتی با کمبودهای مادی، بهشت میسازد و نبودن آن حتی با برخورداری مادی، جهنم می آفریند.»

منظور از مردمی بودن، داشتن رفتاری خوش با مردم و با مردم بودن، برای مردم بودن، در خدمت دیگران بودن، شریک درد و رنج و راحت و غم دیگران بودن است. این، رمز و راز حیات اجتماعی روحانیت انقلابی است و برای او «پایگاه مردمی» و برخورداری از رأفت و رحمت و مودت و حمایت مردم را فراهم می آورد. ماهی به آب زنده

است و یک مسلمان اجتماعی، به حسن سلوک با دیگران. همراهی و همدردی و همگامی با مردم و خدمت‌گزاری به آنان در پرتو نمودها و شاخص‌هایی، از جمله تواضع و فروتنی، خوش اخلاقی و سودمند بودن به حال مردم حاصل می‌شود که بدون آن‌ها نمی‌توان قلوب دیگران را جلب کرد و زمینه خدمت به آنان را فراهم آورد و در نهایت خشنودی پروردگار را کسب نمود. روحانیت نهادی برخاسته از متن جامعه و دارای پیوند ناگسستنی با مردم است. یکی از مهم‌ترین عوامل موفقیت روحانیت در ایجاد پیوند قلبی، فکری و فرهنگی با مردم و نیز تاثیرگذاری آنها در ایجاد تحولات در جامعه، همدردی و هم‌سطحی زندگی مادی و معیشتی آنها با افراد جامعه بوده است. حقیقتی که در کلام مولای متقیان به خوبی بر آن تاکید شده است: «إِنَّ مِنْ أَعْوَنِ الْأَخْلَاقِ عَلَى الدِّينِ الزُّهْدُ فِي الدِّينِ (همان، ج ۲: ۱۲۸)؛ به درستی که کمک‌کننده‌ترین خصیصه اخلاقی به دین، زهد و بی‌رغبتی به دنیا است.»

۱-۴. شناخت و درس آموزی از گذشته

شناخت مسایل سیاسی و فرهنگی هر جامعه و امدار شناخت جریان‌های سیاسی و فرهنگی در آن جامعه است. آگاهی یافتن این که هر جریان از چه ماهیت فکری برخوردار است و نقاط قوت و ضعف آن کدام است. به ویژه برای نسلی که جست‌وجوگر تاریخ رویش، پویش و خیزش جریان‌هاست، بسیار ضروری است. بازشناسی جریان‌ها، مواضع و ویژگی‌های آن‌ها باعث برخورد آگاهانه، هوشیارانه و سنجیده‌تر در حال و آینده خواهد شد و به آنها کمک می‌کند تا راه طی شده و وضع موجود را به خوبی درک و وفق روشنی از آینده را فرا روی خود ببینند. امام خامنه‌ای قدم نهادن در مسیر گام دوم انقلاب را منوط به شناخت گذشته و درس آموزی آن بر شمردند. ایشان در این رابطه می‌فرمایند: «برای برداشتن گام‌های استوار در آینده، باید گذشته را درست شناخت و از تجربه‌ها درس گرفت؛ اگر از این راهبرد غفلت شود، دروغ‌ها به جای حقیقت خواهند نشست و آینده مورد تهدیدهای ناشناخته قرار خواهد گرفت. دشمنان انقلاب با انگیزه‌ای قوی، تحریف و دروغ‌پردازی درباره‌ی گذشته و حتی زمان حال را دنبال میکنند و از پول و همه‌ی ابزارها برای آن بهره میگیرند. رهزنان فکر و عقیده و آگاهی بسیاری را از دشمن و پیاده‌نظامش نمیتوان شنید.» (بیانیه ی گام دوم انقلاب) علما و روحانیون به نوعی از خواص جامعه محسوب می‌شوند. آنها الگوهای زنده مردم در اجتماع هستند. رفتارهای مختلف آنها، از چگونگی لباس پوشیدن تا نوع سخن گفتن، رأی دادن و زندگی کردن برای بسیاری از افراد جامعه درس‌آموز و الگو است. از سوی دیگر، رهبری و مدیریت

جامعه در ابعاد مختلف که به نوعی از شئون و تکالیف مهم روحانیت به حساب می‌آید، مستلزم علم، آگاهی و بصیرت است و بدون برخورداری از عنصر معرفت و بصیرت تحقق آن امکان‌پذیر نیست چنان که امیرمومنان علی(ع) کسانی را سزاوار و شایسته رهبری و هدایت جامعه اسلامی می‌داند که علاوه بر آشنایی با دستورهای خداوند تبارک و تعالی و توانمندی در اداره حکومت، از عنصر بصیرت برخوردار باشد: «وَلَا يَحْمِلُ هَذَا الْعِلْمَ إِلَّا أَهْلُ الْبَصَرِ وَالصَّبْرِ وَالْعِلْمِ بِمَوَاضِعِ الْحَقِّ (نهج البلاغه، خطبه ۱۷۳)؛ این پرچم را کسی جز صاحبان بینش و صبر و آگاهان به جایگاه‌های حق نمی‌تواند به دوش بگیرد.» روحانیت نیز به عنوان مروجین فرهنگ انقلاب اسلامی اگر حوادث گذشته و دشمنی‌ها و رفتارهای استکبار علیه اسلام و انقلاب اسلامی نشناسند خود و دیگران را به گمراهی کشانده و نه تنها در مسیر ارزش‌های انقلاب اسلامی گام نمی‌نهند چه بسا ممکن در زمین دشمن نیز فعالیت نمایند.

۵-۱. تلاش علمی

تلاش علمی و پژوهشی یکی دیگر از تاکیدات امام خامنه‌ای در راستای رشد و ترقی علمی در بیانیه ی گام دوم انقلاب می‌باشد. ایشان با توجه به این روایت که العلم سلطان می‌باشد در بیانیه ی گام دوم همگان را به توجه به علم و پژوهش فراخواندند. «دانش، آشکارترین وسیله‌ی عزت و قدرت یک کشور است. روی دیگر دانایی، توانایی است. دنیای غرب به برکت دانش خود بود که توانست برای خود ثروت و نفوذ و قدرت دویست‌ساله فراهم کند و با وجود تهیدستی در بنیادهای اخلاقی و اعتقادی، با تحمیل سبک زندگی غربی به جوامع عقب‌مانده از کاروان علم، اختیار سیاست و اقتصاد آنها را به دست گیرد.» (بیانیه ی گام دوم) روحانیون در جامعه اسلامی به عنوان وارثان انبیا و ادامه‌دهنده رسالت ایشان، وظیفه دارند پاسدار ارزش‌ها و اعتقادات دینی جامعه خود باشند. از این‌رو باید خود را بیش از همه اقشار جامعه، مجهز به سلاح علم و آگاهی کنند تا قادر باشند از عهده انجام رسالت مهم خود برآیند. به تعبیر علامه آیت‌الله مصباح یزدی: «روحانیون مورد نیاز جامعه باید کسانی باشند که با مبانی اسلام آشنایی کافی داشته باشند، بتوانند نظام اسلامی را بخوبی برای مردم تبیین کنند و به سؤالات فرهنگی و دینی آنها پاسخ دهند، نه اینکه فقط عمامه به سر داشته باشند و منبر رفته و مرثیه بخوانند و یا نماز جماعت برگزار کنند. البته این موارد باید باشد ولی مراتب بسیار پائینی است. اینگونه نیازها روز به روز بیشتر خواهد شد. امروز جامعه ما و سایر جوامع عالم به گونه‌ای نیست که در حصار در بسته‌ای محصور باشد و افکار و عقاید آنها دست نخورده باقی بماند، امواجی که از

کشورهای اروپایی و آمریکایی و کشورهای الحادی بر می خیزد، خواه ناخواه، جامعه ما را نیز در برمی گیرد. آثار هجوم فلسفه الحادی، که هر روز در هر کشوری به رنگی در می آید، در نوشته‌ها و گفته‌های افراد کشور ما منعکس می گردد (مصباح یزدی، ۱۳۷۵: ۳۷).

بنابراین، روحانیون باید از چنان جامعیت علمی برخوردار شوند که بتوانند پاسخگوی سوالات و شبهات مطرح در اذهان مخاطبان خود بوده، ایمان، اعتقاد، بصیرت افراد جامعه را بالا ببرند. لازمه این امر، در درجه اول ارتقاء سطح دانش و معلومات و به اصطلاح رایج «ملا شدن» و در درجه دوم اکتفا نکردن به آموخته‌ها و معلومات موجود در ذهن است؛ چرا که علم و دانش هر لحظه در حال تکوّن و رشد است و با این جریان، رکود و اکتفا به معلوماتی که در گذشته و در دوران تحصیل کسب شده، نه تنها خیانت به خویشتن است بلکه بزرگترین خیانت به جامعه مخاطبان است؛ زیرا کسی که به داشته‌های خود اکتفا کند و با مطالعه و دانش بر حجم معارف خود نیفزاید، به تدریج آنچنان تنزل پیدا می کند که در سطح افراد عامه جامعه قرار می گیرد و نمی تواند پاسخگوی نیازهای جامعه خود باشد. بی شک، یکی از عللی که دین مبین اسلام، آموزش را امری مداوم و مستمر می داند، ریشه در در همین نکته مهم دارد. اسلام به دلیل رشد علم و نیاز انسان به کسب معلومات بیشتر و به روز رسانی آنها، تعلیم و آموزش را امری دایمی معرفی کرده است و به پیروان خود سفارش کرده همواره به آموختن علم و بالابردن سطح معلومات و آگاهی‌ها اهتمام ورزند. امام علی (ع) می فرماید: «لَا يُحْرَزُ الْعِلْمُ إِلَّا مَنْ يُطِيلُ دَرَسَهُ» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰: ۵۵۳)؛ بر دانش و معرفت دست نمی یابد مگر کسی که در تحصیل خویش مداومت نماید؛ زیرا که دانش و معرفت پایان نمی پذیرد. امام خامنه ای نیز درباره ضرورت ارتقاء معلومات و آگاهی‌های علمی طلاب و روحانیون می فرماید: «...بی درس و بی تحقیق و بی مباحثه، طلبه معنای خودش را از دست می دهد... اینکه خیال کنید ما دیگر مبارزیم، پس دیگر این حرفها چیست، معنای حرفی به چه درد می خورد، این اجتماع امر و نهی و مقدمه‌ی واجب را ولش کن، اشتباه فکر کرده اید. نخیر، این طوری نمی شود. باید این‌ها را یاد بگیرید. این، فن ماست. مکرر می گفتم و الآن هم همین را می گویم که بی مایه، فطیر است. طلبه‌یی که در درس و علم، غور و خوض نداشته باشد، طلبه نیست و موضوع، منتفی است. طلبه، یعنی آنکه باید درس بخواند. طلبه باید درس‌های رسمی حوزه را بخواند و یاد بگیرد...، با درس خواندن باید در صحنه‌ی رزم سیاسی و اجتماعی و نظامی شرکت کرد و در صحنه‌ی تبلیغ و آگاهی بخشی به مردم وارد شد (بیانات، ۱۳۶۹/۱۱/۴).

۱-۶. تلاش جهادی

روحیه جهادی و انقلابی از ویژگی‌هایی است که می‌توان با آن کارهای مشکل و پیچیده را به سرانجام رساند. روحانیت نیز با برخورداری از این ویژگی به حل و فصل مشکلات اجتماع می‌پردازد و در هر شرایطی با چنین روحیه‌ای به انجام وظیفه می‌پردازد. امام خامنه‌ای در تعریف روحیه جهادی می‌فرماید: «روحیه جهادی ... یعنی اعتقاد به این که «ما می‌توانیم»؛ و کار بی‌وقفه و خستگی‌ناپذیر و استفاده از همه‌ی ظرفیت وجودی و ذهنی و اعتماد به جوان‌ها. (بیانات ۱۴/۱۰/۱۳۸۴). بر همین اساس اگر روحانیت بخواهد در مسیر اهداف انقلاب اسلامی قدم نهاده و موثر واقع گردد لازم است برنامه‌های خویش را نه بر اساس فعالیت‌های روزمره بلکه فعالیت‌های شبانه روزی برای خود در نظر گرفته تا بتواند در تحقق الگوی کامل نظام پیشرفته‌ی اسلامی سهم باشد. «مدیران جوان، کارگزاران جوان، اندیشمندان جوان، فعالان جوان، در همه‌ی میدان‌های سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و بین‌المللی و نیز در عرصه‌های دین و اخلاق و معنویت و عدالت، باید شانه‌های خود را به زیر بار مسئولیت دهند، از تجربه‌ها و عبرت‌های گذشته بهره گیرند، نگاه انقلابی و روحیه‌ی انقلابی و عمل جهادی را به کار بندند و ایران عزیز را الگوی کامل نظام پیشرفته‌ی اسلامی بسازند.» (بیانیه‌ی گام دوم)

۲. جامعه سازی

در قدم بعد از خود سازی مرحله‌ی جامعه سازی است. روحانیت بعد از آنکه در پیشبرد گام دوم انقلاب اسلامی خویشتن خویش را آماده نگاه داشته اند در این مرحله نباید ایستا و متوقف بوده و با توجه به بیانیه‌ی گام دوم انقلاب اسلامی باید شروع به جامعه سازی نمایند.

۲-۱. تبلیغ و ترویج روحیه‌ی امید در جامعه

اصلی‌ترین قدم در ایجاد دولت اسلامی و نیز عبور به سمت جامعه اسلامی و استمرار آن تا تمدن اسلامی، داشتن روحیه‌ی امید است. لذا از مهم‌ترین موارد در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب که در سراسر این بیانیه موج می‌زند داشته روحیه‌ی امید و نشاط به آینده، به ویژه در میان جوانان است. این بیانیه بر این امر تاکید دارد که انقلاب اسلامی ایران اگر بخواهد در مسیر پیشرفت قرار بگیرد جوانان آن کشور باید همواره به آینده امید وار باشند. «بی‌شک فاصله‌ی میان بایدها و واقعیتهای همواره وجدان‌های آرمانخواه را عذاب داده و میدهد، اما این، فاصله‌ای طی‌شدنی

است و در چهل سال گذشته در مواردی بارها طی شده است و بی شک در آینده، با حضور نسل جوان مؤمن و دانا و پُرانگیزه، با قدرت بیشتر طی خواهد شد.» (بیانیه ی گام دوم انقلاب) بنابراین اگر روحانیت امید به آینده ایی روشن را ترویج دهند این اقدام عاملی است که جوانان را در مسیر حرکت رو به جلو و ثابت قدم نگه می دارد و باعث تدوام تلاش و فعالیت آنان در حل مشکلات مختلف می شود. امام خامنه ایی خطاب به کارگزاران جامعه می فرمایند: «یک کلید اصلی وجود دارد و آن امید دادن و اطمینان دادن به مردم است. این کاری است که به عهده من و شماست... اگر مردم ناامید شدند، اعتماد خودشان را از دست دادند، متزلزل شدند، شکست قطعی است.» (بیانات امام خامنه ایی، ۱۳۸۹/۶/۲۵) این امر محقق نمی گردد، مگر با دقت نظر بر گذشته چهل ساله ی انقلاب اسلامی و حوادث متعددی که در این زمینه اتفاق افتاده است. باید این نکته را دقت نمود که بیان دست آوردها اگر در مسیر بیان وضع پیش از انقلاب باشد به مراتب اثربخشی بیشتری خواهد داشت و قطعاً بخشی از امید به آینده که همواره مورد تأکید امام خامنه ایی می باشد در مقایسه این دوران به دست خواهد آمد. امام خامنه ایی در راستای امید به آینده به صورت واقع بینانه عمل نموده و امید به آینده ایی واهی را در چشم انداز آینده ی ایران اسلامی قرار نداده است. ایشان در ابتدا با ترسیم وضعیت موجود کشور، تصویر وضعیت مطلوب را با شرایط فعلی بیان نموده اند.

۲-۲. دفاع ابدی از نظام اسلامی - انقلابی

در این بیانیه امام خامنه ایی هیچ بدیل و جایگزین سیاسی را به جای جمهوری اسلامی ایران مطلوب ندانسته بلکه این نظام را تنها راه رسیدن به اهداف و آرمان های انقلاب اسلامی برشمردند. «انقلاب اسلامی همچون پدیده ای زنده و بارآده، همواره دارای انعطاف و آماده ی تصحیح خطاهای خویش است، اما تجدیدنظرپذیر و اهل انفعال نیست. به نقدها حساسیت مثبت نشان میدهد و آن را نعمت خدا و هشدار به صاحبان حرفهای بی عمل می شمارد، اما به هیچ بهانه ای از ارزشهایش که بحمدالله با ایمان دینی مردم آمیخته است، فاصله نمی گیرد. انقلاب اسلامی پس از نظام سازی، به رکود و خموشی دچار نشده و نمیشود و میان جوشش انقلابی و نظم سیاسی و اجتماعی تضاد و ناسازگاری نمی بیند، بلکه از نظریه ی نظام انقلابی تا ابد دفاع میکند.» (بیانیه ی گام دوم) در نگاه امام خامنه ایی کارآمدترین نظام، جمهوری اسلامی بوده و جدایی از این نظام مصداق ناکارآمدی خواهد بود. ایشان حرکت در آینده را در مسیر جمهوری اسلامی را مطرح فرموده و در این زمینه می فرمایند: «ممکن است جمهوری اسلامی

اشکالات، ایرادات و ضعف‌هایی داشته باشد، اما هیچ بدیلی جز این الگوی حکومتی نمی‌تواند در ایران حاکمیت داشته باشد.» (بیانیه ی گام دوم انقلاب) روحانیت با الگوگیری از این بیانیه بر این باور است که جمهوری اسلامی قادر است در بستر استمرار انقلاب اسلامی چشم‌انداز نوینی را نه فقط در یک منطقه بلکه برای جهان بشریت ایجاد نماید. علاوه بر این بدلیل آنکه حفظ نظام اسلامی از اهم واجبات الهی است همه ی آحاد جامعه به ویژه روحانیت در برابر آن موظف و مسئولیت دارند در قبال هر چیزی که آن را تهدید می‌کند از خود واکنش نشان بدهند. امروزه قلم‌های مزدور و دست‌های فروخته شده به دشمن تلاش می‌کنند که این پشتوانه معنوی انقلاب را در چشم مردم تضعیف کنند. به تعبیر رهبر فرزانه انقلاب اسلامی: «دشمن انقلاب، جامعه روحانیت را در صورتی تحمّل می‌کند که روحانیون از دخالت در امور سیاست و حضور در صحنه‌های انقلاب کنار بکشند و مانند جمعی از روحانیون بی‌خبر و متحجّر گذشته و حال به کنج مدارس و مساجد اکتفا کنند و کشور و زندگی مردم را به آنان بسپارند» (بیانات، ۱۳۶۹/۳/۱۰). از این رو، بر تمام روحانیون و علمای دین فرض است که انزوا و دوری از فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی را که خواست دشمنان و خلاف وظیفه اسلامی است به هیچ‌وجه در زندگی خود و حوزه‌های علمیه راه ندهند و همواره مخصوصاً در مواقع خطر پیشاپیش صفوف مردم به تلاشی مخلصانه و خستگی‌ناپذیر مشغول باشند و علم را با عمل و تفقه را با جهاد و معرفت را با تبلیغ قوی و عملی همراه سازند و همواره در اندیشه خدمت به انقلاب اسلامی بوده و در صدد حل چالش‌های جمهوری اسلامی برآیند.

۲-۳. تبلیغ و ترویج شعارهای جهانی، فطری، درخشان و همیشه زنده ی انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی نه تنها برای ملت ایران بلکه برای همه ملت‌های دنیا؛ بازگشت به کلمه لا اله الا الله یعنی ظرفیت نه گفتن به همه سلطه‌گران و بازگشت به اسلام و همچنین ایجاد روحیه خود باوری در برابر نظام سلطه و استکبار به رهبری آمریکا است. انقلاب اسلامی و نظام دینی ریشه در مواضع مبنایی و اصولی روشنی در قبال نظام سلطه دارد. بر این اساس، انقلاب اسلامی توانسته ابهت پوشالی قدرت‌های شیطانی را در هم شکسته و فریادرس مسلمانان و مستضعفان عالم گردد. این رویکرد انقلاب اسلامی دستاوردهای ارزشمندی همچون بیداری اسلامی را به دنبال داشته است. امام خامنه ایی در دیداری که با مسئولین مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی داشته اند در این زمینه می‌فرمایند: «ما اگر چنانچه به توحید اعتقاد داریم، نمی‌توانیم زیر بار زور برویم، نمی‌توانیم زیر بار ظلم برویم،

نمی‌توانیم در مقابل ظالم نایستیم، این طبیعت توحید است. اینکه جمهوری اسلامی اعلام می‌کند که هر جا مظلومی هست و نصرتی لازم است، لازمه‌ی توحید این است که انسان در مقابل زورگویی ظالم به مظلوم بایستد؛ حقیقت توحید این است.» (امام خامنه‌ای، ۱۳۹۷) در حال حاضر نیز روحانیت بر اساس آموزه‌های دینی و مکتبی دفاع از همه مظلومان عالم را وظیفه خود دانسته و نباید مانند جریان‌هایی همچون انجمن حجّیه نسبت به آنها بی تفاوت باشد (نوری، ۱۳۹۵: ۲۲۵) موضوع حفظ شعائر انقلاب اسلامی به صراحت در این بیانیه اشاره شده و به طور نمونه امام خامنه‌ای حمایت از ملت فلسطین و مقاومت را در برابر استکبار جهانی به ویژه آمریکا را الگوی گام دوم برشمردند. ایشان در این زمینه می‌فرمایند: «ایران مقتدر، امروز هم مانند آغاز انقلاب با چالش‌های مستکبران روبه‌رو است حمایت جمهوری اسلامی از مبارزات مجاهدان فلسطینی در قلب سرزمین‌های اشغالی و دفاع از پرچم برافراشته حزب‌الله و مقاومت در سراسر این منطقه است.» (بیانیه‌ی گام دوم) متأسفانه در میان قشر روحانیت افرادی وجود داشته که درصدد چند دستگی این قشر انقلابی می‌باشند.

به طور مثال عده‌ایی از منافقین به واسطه‌ی نفوذ در میان روحانیت با ایجاد شایعه نسبت به اینکه جریان‌های مقاومت فلسطینی از اهل سنت بوده و نباید به آنها کمکی صورت گیرد. (همان، ۲۲۶) سعی در جداسازی روحانیت از مواضع و شعائر انقلاب اسلامی را دارند. در حالی که بر اساس بیانیه‌ی گام دوم انقلاب اسلامی همه افراد به ویژه روحانیت موظفند حافظ شعائر انقلابی و اسلامی بوده و از آنها صیانت نمایند.

۲-۴. تبیین و تشریح دستاوردها و برکات مختلف انقلاب اسلامی

دشمنان انقلاب اسلامی همواره درصددند این انقلاب را ناکارآمد جلوه داده و عملاً روحیه یاس و ناامیدی را در میان اقشار مختلف مردم نهادینه سازند. لذا لازم و ضروری است دستاوردهای انقلاب اسلامی که در عرصه‌های مختلف انقلاب اسلامی دستاوردهای فراوانی دارد. این دستاوردها در عرصه‌های مختلف نرم و سخت می‌باشد. دستاوردهایی به مانند احیاء اسلام ناب محمدی، رشد دینی و معنوی، ایجاد روحیه خودباوری، استقلال کشور و عزت و مردم، دفاع از حقوق مستضعفین جهان، تبدیل مسئله فلسطین به مسئله اول جهان، ابطال شکست ناپذیری رژیم غاصب صهیونیستی، شکل‌گیری و تقویت بیداری اسلامی، برقراری مردم سالاری دینی، ایجاد وحدت و همگرایی، رشد و گسترش و باسوادی و تولید علم و ... از این رو، دشمنان انقلاب اسلامی همواره در صدد کتمان

یا آسیب رسانی به دستاوردهای یاد شده هستند. بر همین اساس لازم است این دستاوردها برای همگان تبیین گردد. امام خامنه ای (دام ظلّه العالی) بواسطه این روش دستاوردهای انقلاب اسلامی را در بیانات مختلف بیان نموده و در بیانیه ی گام دوم انقلاب اسلامی در مقایسه با دوران طاغوت چنین می فرمایند: «انقلاب به یک انحطاط تاریخی طولانی پایان داد و کشور که در دوران پهلوی و قاجار بشدتّ تحقیر شده و بشدتّ عقب مانده بود، در مسیر پیشرفت سریع قرار گرفت؛ در گام نخست، رژیم ننگین سلطنت استبدادی را به حکومت مردمی و مردم سالاری تبدیل کرد و عنصر اراده ی ملی را که جان مایه ی پیشرفت همه جانبه و حقیقی است در کانون مدیریت کشور وارد کرد؛ آنگاه جوانان را میدان دار اصلی حوادث و وارد عرصه ی مدیریت کرد؛ روحیه و باور «ما میتوانیم» را به همگان منتقل کرد.» در این راستا روحانیت انقلابی همواره مردم را از گذشته آگاه ساخته و واقعیت های تاریخی را همان طور که اتفاق افتاده است به مخاطبین خویش می رساند. از طرفی برکات و ثمرات انقلاب اسلامی را باز نشر می دهد. همان طور که بیان شد روحانیت انقلابی خود از حافظان انقلاب و دستاوردهای آن بوده و در این راستا موظف است دستاوردهای یاد شده را بشناسد و بشناساند و سپس راهکارهای مناسب جهت حفاظت از هر یک از این دستاوردها را در پیش گیرد.

۲-۵. ترویج فرهنگ مدیریت جهادی و اعتقاد به اصل «ما میتوانیم»

ترویج و نشر فرهنگ ما می توانیم یکی از فرهنگ های اسلام ناب است. در این فرهنگ هرگز از مشکلات خسته نشده و همه ی راه حل ها در داخل کشور است. اینکه کسی گمان کند که «مشکلات اقتصادی صرفاً ناشی از تحریم است و علت تحریم هم مقاومت ضدّ استکباری و تسلیم نشدن در برابر دشمن است؛ پس راه حل، زانو زدن در برابر دشمن و بوسه زدن بر پنجه ی گرگ است» خطایی نابخشودنی است. این تحلیل سراپا غلط، هرچند گاه از زبان و قلم برخی غفلت زدگان داخلی صادر میشود، اما منشأ آن، کانونهای فکر و توطئه ی خارجی است که با صد زبان به تصمیم سازان و تصمیم گیران و افکار عمومی داخلی القاء میشود.

ایشان در راستای تحقق فرهنگ جهادی از همه کارگزاران فرهنگی می خواهند به ترویج فرهنگ جهادی در جامعه پرداخته و در این راستا اصل ما می توانیم را نهاده ساز نمایند. «مدیران جوان، کارگزاران جوان، اندیشمندان جوان، فعالان جوان، در همه ی میدانهای سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و بین المللی و نیز در عرصه های دین و اخلاق و

معنویت و عدالت، باید شانه‌های خود را به زیر بار مسئولیت دهند، از تجربه‌ها و عبرت‌های گذشته بهره گیرند، نگاه انقلابی و روحیه‌ی انقلابی و عمل جهادی را به کار بندند و ایران عزیز را الگوی کامل نظام پیشرفته‌ی اسلامی بسازند.» (بیانیه گام دوم)

۲-۶. تحکیم ایمان و پایه‌های اخلاقی و ارزش‌های معنوی در سطح عموم جامعه

روحانیت انقلابی در راستای گام دوم انقلاب اسلامی وظیفه دارند، علاوه بر مراقبت‌های اخلاقی از خویش، مراقب حال دیگران نیز بوده و در اصلاح دیگران نیز بکوشند. با توجه به اینکه برنامه عظیم گام دوم انقلاب، یک برنامه فردی نبوده و برنامه‌ای است که بر اساس آن تمام عناصر، باید تحول یابند. بنابراین در یک برنامه وسیع ملی - جهانی، هیچ فردی نمی‌تواند از حال دیگران غافل بماند، بلکه موظف است هر نقطه ضعفی را در هر کجا می‌بیند، اصلاح کند؛ زیرا بدون شرکت فعالانه و هماهنگی با تمام مبارزان، پیاده کردن چنان برنامه‌ای، امکان پذیر نیست و روحانیت انقلابی نیز از این ویژگی برخوردار است؛ امام خامنه‌ای در این رابطه می‌فرماید: «ما نباید فکر کنیم که چون امام زمان خواهد آمد و دنیا را پر از عدل و داد خواهد کرد، امروز وظیفه‌ای نداریم؛ نه، بعکس، ما امروز وظیفه داریم در آن جهت حرکت کنیم تا برای ظهور آن بزرگوار آماده شویم.» (بیانات ۱۳۸۱/۰۷/۳۰).

بنابراین روحانیت انقلابی شایستگی سربازی در راستای اهداف و ارزش‌های انقلاب اسلامی، با کسب تقوا و معرفت، در پی اصلاح جامعه بوده و با بصیرت افزایی در رشد و بالندگی جامعه تلاش نماید. امام خامنه‌ای در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب اسلامی منادیان فرهنگ و ارزش‌های انقلابی را این چنین معرفی می‌نماید: «اولاً خود باید منش و رفتار اخلاقی و معنوی داشته باشند، و ثانیاً زمینه را برای رواج آن در جامعه فراهم کنند و به نهادهای اجتماعی در این باره میدان دهند و کمک برسانند؛ با کانونهای ضد معنویت و اخلاق، به شیوه‌ی معقول بستیزند و خلاصه اجازه ندهند که جهنمی‌ها مردم را با زور و فریب، جهنمی کنند.» (بیانیه‌ی گام دوم)

امام خامنه‌ای ترویج فرهنگ اصیل اسلامی و نشر آ «را وظیفه همه دستگاه‌های حکومتی و غیر حکومتی دانسته و در این میان روحانیت به عنوان دایه داران تبلیغ آموزه‌های اسلامی؛ این وظیفه همواره باید توجه داشته باشند.» هم‌اکنون تهاجم روزافزون دشمنان به دلهای پاک جوانان و نوجوانان و حتی نونهالان با بهره‌گیری از این ابزارها را به چشم خود می‌بینیم. دستگاه‌های مسئول حکومتی در این باره وظایفی سنگین بر عهده دارند که باید

هوشمندانه و کاملاً مسئولانه صورت گیرد. و این البته به معنی رفع مسئولیت از اشخاص و نهادهای غیرحکومتی نیست. در دوره‌ی پیش‌رو باید در این باره‌ها برنامه‌های کوتاه‌مدت و میان‌مدت جامعی تنظیم و اجرا شود؛ ان‌شاءالله.» (بیانیه گام دوم)

بنابراین مسئولیت‌های مهم روحانیون در قبال دیگران، مسئولیت در برابر خیر و هدایت جامعه بشری است. روحانی باید نسبت به هدایت مردم جامعه و هرآنچه به آن مربوط می‌شود، با تمام توان بکوشد و از هرگونه کم‌کاری و سهل‌انگاری اجتناب نماید. آنها باید همچون انبیاء و اولیاء الهی که برای هدایت مردم، خود را به رنج و سختی می‌انداختند، در راه انتقال معارف دینی و دفاع و حراست از میراث گران‌بهای اسلامی و ارزش‌های اسلامی تلاش کند و در اعماق جان و دل خویش، خود را مسئول بداند و به امر تبلیغ و ترویج معارف دینی به عنوان یک وظیفه شرعی و الهی بنگرد و کاملاً به آن معتقد باشد و بداند که اگر از انجام وظایف خویش ذره‌ای غفلت کنند نه تنها لطامات جبران‌ناپذیری بر پیکر جامعه اسلامی وارد ساخته است بلکه باید در روز حساب، پاسخگوی اعمالش نیز باشد. امروز دشمنان اسلام و انقلاب تلاش می‌کنند روحیه بی‌تفاوتی را در میان تمام اقشار جامعه به ویژه روحانیت ترویج کنند و آنها را نسبت به انجام رسالت و مسئولیت‌های خطیر خود بی‌انگیزه سازند. تلقین‌هایی مانند: تبلیغ چهره به چهره فایده ندارد و در عصر تکنولوژی منبر و خطابه دیگر کارکرد خود را از دست داده است و یا این که اگر رسانه ملی اصلاح نشود، تبلیغ فایده ندارد و استدلال‌هایی از این قبیل در همین راستا صورت می‌گیرد.

نتیجه‌گیری

در این مقاله مهم‌ترین نقش‌های پیش‌روی روحانیت در پیشبرد بیانیه ی گام دوم انقلاب مورد بررسی قرار گرفت. بر اساس یافته‌های این تحقیق، روحانیت برای پیشبرد این بیانیه لازم است در دو عرصه ی خوسازی و سپس جامعه سازی فعالیت نماید.

در عرصه ی خودسازی: تلاش در جهت رشد معنویت و اخلاق، اعتقاد و التزام به مبانی، آرمان‌ها، اهداف انقلاب اسلامی، مزد داری ئ محبت ،احسان و جذب حداکثری، شناخت و درس آموزی از گذشته، تلاش علمی، تلاش جهادی.

در عرصه ی جامعه سازی: تبلیغ و ترویج روحیهی جهادی، دفاع ابدی از نظام اسلامی، تبلیغ و تشریح دستاوردها و برکات انقلاب اسلامی، ترویج فرهنگ مدیریت جهادی و اعتقاد به اصل ما می توانیم و تحکیم ایمان و پایه های اخلاقی و ارزش های معنوی در سطح جامعه.

کتابنامه

قرآن کریم.

بیانیه ی گام دوم انقلاب

سیدرضی (۱۴۱۴ق)، نهج البلاغه، مصحح: صبحی صالح، قم، هجرت.

تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۴۱۰ق). غررالحکم و دررالکلم، قم، دارالکتاب الاسلامی.

حجتی، سیدمحمدباقر (۱۳۶۸). اسلام و تعلیم و تربیت، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق). وسائل الشیعه، قم، موسسه آل البيت (ع).

حسینی خامنه‌ای، سیدعلی. بیانات، قابل دسترسی در پایگاه اینترنتی KHAMENEI.IR

حکیمی، محمدرضا (۱۳۶۰). هویت صنفی روحانی، دلیل ما، قم.

_____ (۱۳۸۰). الحیات، ترجمه احمد آرام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

صمدی، محمد (۱۳۹۴). تاریخچه روحانیت شیعه، قم، مرکز مدیریت حوزه علمیه، قم.

کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق)، الکافی، مصحح: علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق)، بحارالانوار، بیروت، داراحیاء التراث العربی

مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۷۵). مباحثی درباره حوزه، قم، موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی (ره).

مطهری، مرتضی (۱۳۸۶)، مجموعه آثار، تهران، صدرا.

موسوی خمینی، سیدروح الله (۱۳۷۸). صحیفه امام [مجموعه آثار امام خمینی (بیانات، پیامها، مصاحبه‌ها، احکام،

اجازات شرعی و نامه‌ها)]. تهران. موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).

_____ (۱۳۸۷). جهاد اکبر یا مبارزه با نفس، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام

خمینی (ره).

نگارش، حمید (۱۳۸۸). جایگاه روحانیت از منظر استاد مطهری، پیام، شماره ۹۴، ص ۲۳-۳۹.